

שירותים לילדים בסיכון ולמשפחותיהם¹

התפתחויות, הישגים וקשיים שעלו ממחקרי מכון
ברוקדייל בשני העשורים האחרונים²

מרים נבות³

יואה שורק

רחל סבו-לאל

דליה בן-רבי⁴

שיפור במערך הגנת הילד: שיפור הטיפול בדיווחים לעו"ס לחוק הנוער והגדרת חלוקת העבודה והאחריות המשותפת ביניהם ובין עו"ס המשפחה במחלקות – המחקרים שנבחנו (דולב, סבו-לאל ובן-רבי, 2008; סבו-לאל ושבט, 2012) הראו כי במהלך השנים הוסדרו נוהלי הטיפול בדיווחים לחוק הנוער וחל שיפור במקצועיות הטיפול בהם. נוסף על כך, גובשו והוטמעו הגדרות ברורות לתפקידיהם של העו"סים לחוק הנוער, ופותחו והוטמעו נהלים לחלוקת האחריות ביניהם ובין אנשי צוות אחרים במחלקות וגורמים בקהילה.

שיפור בתהליכי קבלת ההחלטות ובתכנון ההתערבות בוועדות לתכנון, טיפול והערכה – מן המחקרים שבחנו את עבודתן של ועדות לתכנון, טיפול והערכה בשנים האחרונות (בן-רבי וסבו-לאל, 2012; פאס, עמיאל וסבו-לאל, 2012) עולה כי תהליך קבלת ההחלטות ותכנון ההתערבות בוועדות נתפס כמורכב יותר אך גם מושכל, אחיד ויעיל יותר: הבניית הדיון כך שתהיה הפרדה בין הבנת הצרכים להצעת המענים הפכה את הדיונים לממוקדים ומקצועיים יותר; ערכת הכלים לאיסוף מידע על הילד ומשפחתו, ועל השירותים שהמשפחה קיבלה, מסייעת לפריסת תמונה רחבה ושיטתית, וזו תורמת לתהליך קבלת ההחלטות ולהתאמה של תוכנית הטיפול לצורכי הילד והמשפחה.

שיפור בשיתוף ההורים בתכנון תוכנית ההתערבות – ממצאי המחקר שנערך בשנת 1997, על ועדות לתכנון, טיפול והערכה (בשמן הקודם – ועדות החלטה) (דולב, בבנישתי וטימר, 2001), העלו כי אין שיתוף מספק של ההורים בתהליכי תכנון הטיפול וכי עמדתם אינה נשמעת. מחקרים מאוחרים יותר שבחנו, בין היתר, את שיתוף ההורים בוועדות הראו כי חל שיפור בשיתוף ההורים. השיפור מתבטא בנוכחותם של ההורים בוועדה (בן-רבי וסבו-לאל, 2012; סבו-לאל, בן-סימון וקונסטנטינוב, 2014), בהתייחסות לצורכי המשפחה – ולא רק לצורכי הילד (פאס ועמיתים, 2012), בהצגת תפיסותיהם של ההורים בנוגע לצרכים ולמענים רצויים (פאס ועמיתים, 2012) ובהשתתפות ההורים בתכנון הטיפול והמשכו לאחר סיום ההתערבות (בן-רבי וחסין, 2006).

בשני העשורים האחרונים מתמודדת מערכת שירותי הרווחה עם כמה סוגיות בנוגע לדרכים לאספקת שירותים אפקטיביים יותר לילדים בסיכון ולמשפחותיהם, מתוך שימוש יעיל במשאבים המוגבלים העומדים לרשות המערכת. בתקופה זו ביצע צוות המחקר במרכז אנגלברג לילדים ולנוער במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל יותר מעשרים מחקרים הנוגעים להיבטים שונים של טיפול בילדים בסיכון בשירותים שבאחריות האגף לשירותים אישיים וחברתיים. מטרת מחקרים אלה הייתה לספק מידע שיטתי ועדכני שישמש בסיס להבנת צורכי הילדים ומשפחותיהם, ולהציע דרכים לפעולה של מערכת השירותים כדי להעניק מענים הולמים ואפקטיביים לצורכי הילדים. המידע תמך בפיתוח יוזמות חדשות של מדיניות לאומית, ובפיתוח מודלים חדשים לאספקת שירותים.

מאמר זה מבוסס על ניתוח אינטגרטיבי של 22 מחקרים שבוצעו על-ידי מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל באופן שמאפשר למידה על התפתחות מערכת שירותי הרווחה לילדים בסיכון בשני העשורים האחרונים, על הישגיה ועל הקשיים העומדים לפני כיום.

ההישגים המרכזיים

מן הסקירה עולה כי פרק זמן זה התאפיין במאמצים ניכרים לפיתוח מדיניות ורפורמות חדשות, לפיתוח שירותים חדשניים וליישום מודלים וכלים לשיפור דרכי העבודה.

¹ שירותים לילדים בסיכון ולמשפחותיהם שבאחריות האגף לשירותים אישיים וחברתיים במשרד הרווחה.

² מאמר זה הוא תמצית דוח של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל משנת 2017.

³ מרים נבות היא מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ולנוער במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

⁴ יואה שורק, ד"ר רחל סבו-לאל ודליה בן-רבי הן חוקרות במרכז אנגלברג.

תודה חמה למוטי וינטר, לשעבר מנהל האגף לשירותים חברתיים ואישיים במשרד הרווחה, שיזם ועודד עבודה זו. תודה מיוחדת למנהלת האגף לשירותים אישיים וחברתיים, איריס פלורנטין. תודה חמה למנהלת השירות לילד ולנוער, דליה לב שדה, למנהלת השירות לרווחת הפרט והמשפחה, איילה מאיר, ולמנהלת השירות למען הילד, אורנה הירשפלד, וכן לעובדים הבכירים במטה משרד הרווחה והשירותים החברתיים על תמיכתם במחקרים השונים, ועל נכונותם להתראיין ולתרום לנו מן התובנות שלהם בנוגע לסיוע של מחקרי מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל לפיתוח מערכת השירותים.

אנחנו מודים מאוד ליקותיאל (קותי) צבע, מנהל האגף למחקר, תכנון והכשרה, ולד"ר יוסף (אסי) אהרונוב, מנהל תחום מחקר, האגף למחקר, תכנון והכשרה, על העזרה בשלבים השונים של המחקרים ועל מחויבותם לקדם את המחקר במשרד ואת הידע של אנשי המקצוע. תודה חמה לד"ר רמי סולימני, מנכ"ל אשלים, ולצוות אשלים, על תרומתם בפיתוח מודלים חדשים לטיפול בילדים בסיכון בישראל, ועל הכרתם בחשיבות המחקר והשימוש בו. תודה מיוחדת לפרופ' ג'ק חביב, מנכ"ל מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ולטלל דולב, לשעבר מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ולנוער במכון, על תרומתם לפיתוח תחום המחקר ולקידום השימוש בו.

תודה חמה לננסי הקרמן מבוילטימור, ארצות הברית, על התרומה המיוחדת לביצוע עבודה זו.

מדיניות משרד הרווחה. עוד עולה כי סידורי האומנה בישראל יציבים לעומת סידורי האומנה כפי שמדווח במדינות אחרות שיש בהן מעבר של ילדים בין משפחות אומנה רבות. על-פי דיווח של אנשי מקצוע וקובעי מדיניות, בעקבות תהליך ההפרטה החלקית שהחל בשנת 2001 חל ייעול בשירותי האומנה בכמה היבטים: תהליכי הגיוס של משפחות האומנה; תהליכי ההשמה וההתאמה בין ילדים למשפחות האומנה; תהליכי הליווי של משפחות האומנה; מתן מענים נוספים על-ידי הגופים המפעילים; פיתוח מומחיות וידע בקרב אנשי המקצוע העוסקים בתחום זה.

שיפור בשירותי האימוץ – במשך השנים נעשו ניסיונות להתמודד עם הצורך במתן תמיכה למשפחות המאמצות (ראו שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012 א'). כמו כן, כדי להרחיב את האפשרויות למתן בית קבוע לילדים שאינם יכולים לגדול בבית הוריהם, נבחנו שני מודלים חדשניים באימוץ: אימוץ עם קשר לדמויות משמעותיות עבור הילד במשפחתו הביולוגית ואימוץ על-ידי משפחות אומנות, זאת באמצעות הפעלת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" (ראו שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012 ב').

שביעות הרצון של מקבלי השירותים וממצאים על הילדים והמשפחות – במחקרי ההערכה שבחנו זאת נמצאה שביעות רצון גבוהה של ההורים מקבלי השירותים. מחקרים שבחנו את השינויים במצב הילדים והמשפחות על-פי הערכת ההורים או אנשי המקצוע דיווחו, ככלל, על שיפור במצב הילדים. כך למשל עלה במחקרים על "מרכזי ילדים-הורים" (ריבקין, 2009), על "מרכז ההגנה" (ריבקין וסבו-לאל, 2009), על "התכנית הניסיונית לשיתוף ילדים בהליכים משפטיים הנוגעים להם בבתי משפט לענייני משפחה" (שורק וריבקין, 2010), על "היחידות הטיפוליות-ייעוציות" (סבו-לאל וניג'ם-אכתילאת, 2012), על "מרכזי הקשר הורים-ילדים" (נבות, פאס וצדקה, 2014), על שירותי האומנה (שורק ועמיתים, 2014) ועל "יחידות הסיוע שלייד בתי המשפט למשפחה" (באייר-טופילסקי, מנור וסבו-לאל, 2015). בשני מחקרים נבחנו תוצאות ההתערבות באמצעות מערך ניסויי אשר בחן את הקשר בין הטיפול בשירות לתוצאות באמצעות השוואה בין קבוצת מקבלי הטיפול לקבוצה דומה לה שלא קיבלה טיפול זהה (בן-רבי וחסין, 2006; ריבקין, 2009). מחקרים אלה הצביעו על תוצאות חיוביות בשירותים שנבדקו. מחקרים שבחנו את תוצאות הטיפול בשירותים למשפחות בסכסוכי גירושין – המחקר על מרכזי קשר הורים-ילדים (נבות ועמיתים, 2014) ומחקר ההערכה של יחידות הסיוע (באייר-טופילסקי ועמיתים, 2015) – הראו כי בחלק גדול מן המקרים השירותים מצליחים להגיע לתוצאות הטיפול הרצויות, שהוגדרו מראש.

אימוץ תהליכים מבוססי מידע של תכנון שירותים והקצאת משאבים ברמה המקומית – במסגרת הניסוי "קהילה 2000", ולאחר מכן במסגרת המדיניות "עם הפנים לקהילה", פותחו והוטמעו כלים, מתודולוגיות והנחיות לתכנון שיטתי של שירותים ברמה היישובית. מרבית המחלקות לשירותים חברתיים בישראל קיימו תהליכי תכנון שהתבססו על איסוף שיטתי של מידע על צורכיהם של הילדים בסיכון ועל מערך השירותים. מנהלי המחלקות ועובדיהן פיתחו מיומנויות חדשות באיסוף נתונים וניתוחם ודיווחו על תחושה של מקצועיות, יכולת וגאווה (בן-רבי וסבו-לאל, 2012; דולב, סבו-לאל, שמיד ובר-ניר, 2008; בן-רבי וחסין, 2014). תהליכים מובנים ושיטתיים של איסוף מידע, תכנון והקצאת משאבים ברמה מקומית, על בסיס עבודה בין-משרדית, אומצו גם במסגרת "360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון" וסיפקו, בפעם הראשונה, מידע רב ומקיף על צורכי הילדים ובני הנוער בסיכון בכשני שלישים מן הרשויות בישראל (סבו-לאל וחסין, 2011; סבו-לאל וצדקה, 2015).

חיזוק מערכת השירותים בקהילה לילדים ולמשפחותיהם, הרחבתה וגיוונה – בשני העשורים האחרונים הורחב היקף השירותים בקהילה בעבור ילדים בסיכון הרחבה של ממש, והוגדלו המשאבים העומדים לרשות המערכת לצורך זה. הניסוי "קהילה 2000" והמדיניות "עם הפנים לקהילה" אפשרו להקים בכמה מן המחלקות מערך שירותים שלא היה קודם לכן, ובמחלקות אחרות – לעבות את היקף השירותים הקיימים, וליצור גיוון במערכת השירותים כך שיתאימו למאפייני הילדים ומשפחותיהם, לסוגי הצרכים שלהם, לחומרתם ולהעדפה של הילדים והמשפחות (בן-רבי וסבו-לאל, 2012; דולב ועמיתים, 2008; בן-רבי וחסין, 2014). נוסף על כך, "360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון" הצליחה להגדיל את מספר הילדים בסיכון המטופלים בקהילה ואף לשים דגש רב יותר על הטיפול בילדים בגיל הרך (סבו-לאל וצדקה, 2015). נוסף על כך פותחו מודלים חדשים של שירותים בקהילה, שמטרתם לאפשר לילדים בסיכון להמשיך לגדול עם משפחתם ולספק חלופה לשילובם במסגרות חוץ-ביתיות, וכן להעניק טיפול ותמיכה לילדים ולמשפחות עם קשיים שונים (ראו למשל ריבקין, 2009; שורק, ניג'ם-אכתילאת ובן-רבי, 2012; ריבקין וסבו-לאל, 2009; בן-רבי וחסין, 2006). כמו כן שודרגו שירותים קיימים, ואלה הפכו לשירותים חשובים הנותנים מענה לילדים בקצה רצף הסיכון (ראו למשל סבו-לאל וניג'ם-אכתילאת, 2012).⁵

שיפור בשירותי האומנה – מן המחקר שבחן את שירותי האומנה (שורק, סבו-לאל ובן-סימון, 2014) עולה כי בשנים 2000-2012 חלה מגמה של הרחבת השימוש במענה האומנה לעומת הפנימיות, בעיקר בקרב ילדים בגיל הרך, וזאת על-פי

⁵ רוב המודלים המובילים פותחו בשיתוף עם עמותת אשלים. חשוב לציין כי בד בבד פותחו באחריות השירות לרווחת הפרט והמשפחה שירותים ותוכניות למשפחות במצוקה בראייה משפחתית כוללת, ובהם תוכניות לקידום כלכלי-תעסוקתי, תוכניות למשפחות עם קשיים ביחסים ובתפקוד, תוכניות למשפחות במצבי גירושין ותוכניות למשפחות נפגעות אלימות במשפחה (ראו מאיר וגורבטוב, 2016).

חלה התקדמות חיובית במודעות לצורך בהתערבויות עם הורים ולעלייה במגוון השירותים המוצעים להם. עם זאת, יש צורך בהתאמה נוספת של מערך השירותים – לצרכים, להעדפות ולמאפיינים השונים של ההורים.

ביחידות הסיוע (שורק וריבקין, 2010) העלתה ששיתוף ילדים אפשרי, והוא מביא לתוצאות חיוביות. ואולם ממצאי מחקרים אחרים (ראו למשל בן-רבי וסבו-לאל, 2012) העלו שיישום עקרון השיתוף עדיין בתחילת דרכו וטרם גובשו הנחיות אחידות בנושא זה מטעם משרד הרווחה.

אי-צריכת שירותים על-ידי ההורים – מן המחקרים שליוו רפורמות ותוכניות שונות עולה כי חלק מן ההורים אינם צורכים את השירותים המוצעים להם או שהם צורכים אותם צריכה חלקית (בן-רבי וסבו-לאל, 2012; בן-רבי וחסין, 2014; סבו-לאל ועמיתים, 2014). ממצאים אלה יכולים להעיד שבצד ההתקדמות החיובית במודעות לצורך בהתערבויות עם הורים ולעלייה במגוון השירותים המוצעים להם, יש צורך בהתאמה נוספת של מערך השירותים – לצרכים, להעדפות ולמאפיינים השונים של ההורים.

קשיים באספקת שירותים זמינים ונגישים – במחקרים השונים עלה צורך להגביר את זמינותם ונגישותם של השירותים, הן מבחינה פיזית (ריבקין וסבו-לאל, 2009; נבות ועמיתים, 2014) והן מבחינה תרבותית, בעיקר למשפחות מן האוכלוסייה הערבית (ריבקין וסבו-לאל, 2009; פאס ועמיתים, 2012).

הקשיים העומדים לפני מערכת השירותים לילדים בסיכון

פערים בין היקף הצרכים להיקף המענים וקושי במימון פעולות נלוות לשם ייעול ההתערבות והרחבתה – מחקרים מצביעים על כך שבצד העלייה בהיקף השירותים בקהילה, עדיין יש פערים ניכרים בין היקף הצרכים להיקף המענים (בן-רבי וסבו-לאל, 2012; בן-רבי וחסין, 2014; סבו-לאל וצדקה, 2015). נוסף על פערים אלה, ולצורך בפיתוח מענים לצרכים חדשים, במחקרים שונים עלה כי התקציבים הקיימים אינם מספיקים למימון פעולות נוספות של אנשי המקצוע, שאינן בבחינת טיפול ישיר בלקוחות, כגון יישוג (Reaching out), השתתפות בהדרכות ובישיבות משותפות עם נציגי שירותים אחרים וייעוץ לאנשי מקצוע בקהילה (נבות ועמיתים, 2014; שורק ועמיתים, 2014); כמו כן זוהו קשיים בתקצוב פעולות שיקדמו שימוש בשירותים, כגון הסעת ילדים לפעילויות (בן-רבי וסבו-לאל, 2012).

קושי ביישום העיקרון של שיתוף ילדים בתהליכי קבלת החלטות הנוגעות לחייהם – שיתוף ילדים בתהליכי קבלת החלטות הנוגעות לחייהם הוא אחד מעקרונות היסוד באמנה הבין-לאומית בדבר זכויות הילד (1989), והוא יכול לבוא לידי ביטוי בזירות שונות, כגון הוועדות לתכנון, טיפול והערכה והליכי גירושין. הערכת הניסוי בשיתוף ילדים בתהליכי גירושין

בהטמעה מלאה של כלים אלה (פאס ועמיתים, 2012; בן-רבי וסבו-לאל, 2012). בשל כך יש בדרך כלל תיעוד חלקי ולא אחיד של צורכי הילדים והמשפחות ושל העבודה עימם (ראו נבות ועמיתים, 2014), מה שיוצר קושי בהפקת מידע מסכם ובשימוש יעיל במידע.

צורך להרחיב את התמיכה בילדים להורים גרושים ובמשפחותיהם – מחקרים אחדים הצביעו על הצורך לזהות ילדים הזקוקים לטיפול נפשי על רקע הגירושין של הוריהם; לפתח מענים טיפוליים נוספים שיהיו זמינים ונגישים ומותאמים לצרכים הייחודיים של הילדים בהתאם לגילם, להתמשכות הסכסוך ולעוצמתו, ובייחוד להרחיב את התמיכה בילדים ובמשפחות שבהן ההורים נתונים בעימות בעצימות גבוהה (שורק וריבקין, 2010; סבו-לאל וניג'ם-אכתילאל, 2012). בעקבות הדיון בסוגיה זו בוועדת סילמן, פועלת בימים אלה תוכנית ניסיונית לתיאום הורי בין הורים גרושים הנתונים בעימות בעצימות גבוהה ומתקשים לקיים את הסכם הגירושין ביניהם בכל הנוגע להורות ולטיפול השוטף בילדים. צוות מכון ברוקדייל מלווה את התוכנית במחקר הערכה.

קושי ביישום מדיניות "הבית הקבוע": ילדים שוהים לאורך זמן בסידור חוץ-ביתי ואין עבודה אינטנסיבית עם הוריהם כהכנה לאיחוד מחדש – על-פי מדיניות משרד הרווחה, המצב הטוב ביותר בעבור ילד הוא לגדול בבית הוריו, אך רק בתנאי שהוריו אינם פוגעים בו או מסכנים את שלומו ושיש ביכולתם לספק לו סביבה מיטיבה ובטוחה. אם אי אפשר לחזק את התפקוד ההורי לרמה המאפשרת את הישארות הילד בביתו או את חזרתו הביתה – אזי מדיניות משרד הרווחה דוגלת בזכותו של כל ילד למשפחה קבועה באמצעות אימוצו. בפועל, רוב הילדים אשר הוצאו מחזקת הוריהם אינם מועברים לאימוץ אלא גדלים במסגרות חוץ-ביתיות במשך שנים רבות, עד לבגרותם, או שהם חוזרים למשפחתם לאחר כמה שנים, בלי שנעשתה עם המשפחה עבודה אינטנסיבית לשיפור מצבה.

ממחקרים שונים שנערכו במכון ברוקדייל (סבו-לאל ועמיתים, 2014; שורק ועמיתים, 2014) עולים כמה גורמים אפשריים למצב זה, ובהם: היעדר הנחיות ברורות מטעם מטה משרד הרווחה לביצוע המדיניות; מחסור במשאבים מספיקים, בידע ובתוכניות לעבודה האינטנסיבית הנדרשת לעבודה עם הורים שילדיהם בסכנה ממשית להתעללות או להזנחה חמורה (וזאת על אף העלייה שהוזכרה בהיקף העבודה עם הורים באופן כללי); הפניית עיקר המאמצים של המחלקות לשירותים חברתיים לטיפול בילדים בסיכון גבוה החיים בקהילה, ולא למשפחות שילדיהן הוצאו מרשות הוריהם ושולבו בסידורים חוץ-ביתיים; קשיים בשיתוף הפעולה בין העובדים הסוציאליים במחלקות, המופקדים על הטיפול במשפחות, ובין מנחות האומנה וצוותי הפנימיות, המופקדים על הטיפול בילדים המשולבים בסידורים חוץ-ביתיים; קושי של עובדות המשפחה במחלקות לשירותים

צורך בהרחבת ההכשרה המקצועית וההדרכה השוטפת – בכמה מן המחקרים עלה צורך בהרחבת ההכשרה המקצועית של מפעילי השירותים לפני הפעלתם (סבו-לאל ושבט, 2012; שורק ועמיתים, 2014), ובכמה מהם עלה צורך בעוד הדרכה וליווי שוטף במהלך ההתערבות עם המשפחות והילדים (סבו-לאל וניג'ם-אכתילאל, 2012; פאס ועמיתים, 2012).

צורך בהרחבת התמיכה הרגשית בעובדים הסוציאליים ובאנשי המקצוע – במחקרים שנסקרו עלה כי העובדים הסוציאליים ואנשי המקצוע האחרים חווים לעיתים עומס רגשי רב, והם מעוניינים בתמיכה רגשית מתמשכת (דולב ועמיתים, 2008; ריבקין וסבו-לאל, 2009; סבו-לאל וניג'ם-אכתילאל, 2012; נבות ועמיתים, 2014).

קשיים בהשגת שיתוף פעולה במתן מענים בד בבד, ובהבטחת רצף טיפול במעבר משירות לשירות – מערכת שירותים מגוונת מחייבת שיתוף פעולה בין-ארגוני כאשר מענים שונים ניתנים בד בבד. בכמה מן המחקרים עולים קשיים בשיתוף הפעולה בין העובדים הסוציאליים במחלקות לשירותים חברתיים ובין גורמי רווחה אחרים (שורק ועמיתים, 2014). קשיים עולים גם בעבודה המשותפת עם גורמים מקצועיים מחוץ למערכת הרווחה, למשל, ממערכות החינוך והבריאות, ובייחוד סביב השתתפותם בוועדות לתכנון, טיפול והערכה (סבו-לאל ועמיתים, 2014).

מערכת שירותים מגוונת מחייבת גם רציפות במעבר משירות לשירות. כדי לשמר את תוצאות ההתערבות ולהבטיח רצף טיפול, חשוב לסיים את ההתערבות בצורה מסודרת ולקיים מעקב שיטתי אחר הילדים והמשפחות במעבר בין שירותים. רצף טיפול חשוב בעיקר במקרים מורכבים, ובייחוד כשמדובר על חזרה לקהילה מסידור חוץ-ביתי. ואולם ממצאי מחקרים שונים (בן-רבי וחסין, 2006; דולב ועמיתים, 2008; בן-רבי וחסין, 2014; ריבקין וסבו-לאל, 2009) העלו קשיים סביב העברת המידע בין השירותים וסביב המעקב אחר הטיפול במשפחות לאורך זמן. מורכבות אחרת נובעת מכך שהטיפול בילדים בסיכון ובמשפחותיהם נתון באחריות יחידות שונות בתוך האגף לשירותים אישיים וחברתיים במשרד הרווחה, שהמרכזיות בהן הן השירות לילד ולנוער, השירות לרווחת הפרט והמשפחה והשירות למען הילד. בצד המגמה של חיזוק שיתופי הפעולה בין יחידות אלה בהפעלת תוכניות, נראה שיש מקום להמשיך בגיבוש מדיניות מתואמת בנוגע לטיפול במכלול הצרכים של הילדים והמשפחות, מתוך שיתוף בידע ובמשאבים.

הטמעה חלקית של כלים לאיסוף מידע ותיעוד – למרות ההכרה הגוברת בחשיבות האיסוף השיטתי של מידע לצורך תכנון, מעקב ושמירה על רצף הטיפול, ולמרות הפיתוח של כלים מובנים לאיסוף מידע במסגרות שונות, עדיין יש קשיים

חברתיים – שנובע מעמדותיהן ומתפיסותיהן – לשקול אפשרות של שילוב הילד באימוץ.

לאחרונה, בצד המאמצים להרחבת ההיקף והמגוון של השירותים בקהילה, מושקעים בישראל מאמצים ליישום מדיניות "הבית הקבוע". משנת 2016 מופעלות שתי תוכניות בשיתוף השירות לילד ולנוער, השירות לרווחת הפרט והמשפחה, השירות למען הילד והיחידה לעבודה קהילתית במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ובשיתוף ג'וינט ישראל – אשלים: תוכנית ניסיונית "משפחה מיטיבה וקבועה" (בעבור ילדים בגיל הרך שהוהים באומנה או ילדים שנשקלת הוצאתם מן הבית – כדי שיוכלו להישאר עם הוריהם המולידים או יאומצו), וכן תוכנית ניסיונית לשיקום משפחות – "משפחות בשביל הצמיחה" (בעבור ילדים בגיל בית ספר יסודי כדי שיוכלו להישאר בביתם, ובעבור ילדים שכבר משולבים בסידורים חוץ-ביתיים כדי שיוכלו לחזור לביתם מוקדם יותר). במסגרת תוכניות אלה יובטחו לעובדים הסוציאליים שעות רבות לעבודה עם כל משפחה; יינתן לכל מחלקה לשירותים חברתיים המשתתפת בתוכנית סל משאבים גמיש שבאמצעותו יהיה אפשר לקנות שירותים בעבור המשפחה, ויורחבו השירותים הקיימים ברשויות המקומיות כדי להציע מענים נוספים בהתאם לצורכי המשפחות. ■

מקורות

באייר-טופולסקי, ט', מנור, א' וסבו-לאל, ר' (2015). יחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני המשפט – מחקר הערכה ארצי. דמ-702-15. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – ברוקדייל ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

בן רבי, ד' וחסין, ט' (2006). פנימיות קהילתיות ופנימיות יום: דרכי עבודתן ומצב הילדים וההורים. סיכום שלוש שנות מחקר. דמ-477-06. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

בן רבי, ד' וחסין, ט' (2014). השלכות מדיניות "עם הפנים לקהילה": שינויים במערך שירותים בקהילה וקליטת הילדים ובני הנוער החוזרים מסידורים חוץ-ביתיים, 2005-2011. דמ-719-14. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

בן רבי, ד' וסבו-לאל, ר' (2012). ניסוי "קהילה 2000": שדרוג "ועדות החלטה" ותכנון שירותים בקהילה – תמצית מחקר הערכה. תמ-48-12. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – ברוקדייל.

דולב, ט', בנבשתי, ר' וטימר, א' (בשיתוף עם: אורן, נ', אורן, ג' וסורקיס, ת') (2001). מחקר ועדות החלטה בישראל: ארגון, תהליכי עבודתן ותוצאותיהן. דמ-382-01. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

דולב, ט', סבו-לאל, ר' ובן-רבי, ד' (2008). פקידי הסעד לחוק הנוער בישראל: תפקידים, דרכי עבודה ואתגרים. דמ-512-08. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

דולב, ט', סבו לאל, ר', שמיד, ה' ובר ניר, ד' (2008). מדיניות "עם הפנים לקהילה" – מחקר הערכה. דמ-516-08. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל ומשרד הרווחה והשירותים הציבוריים.
מאיר, א' וגורבטוב, ר' (2016). משפחות במצוקה. בתוך י' צבע (עורך), סקירת השירותים החברתיים לשנת 2015. ירושלים: משרד העבודה, הרווחה

והשירותים החברתיים. נבות, מ', פאס, ה' וצדקה, ה' (2014). מרכזי קשר הורים-ילדים: מחקר הערכה ארצי. דמ-663-14. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

סבו-לאל, ר', בן סימון, ב' וקונסטנטינוב, ו' (2014). הילדים בגיל הרך במשפחות האומנה: מאפיינים ותהליכי התערבות. דמ-684-14. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – ברוקדייל ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

סבו-לאל, ר' וחסין, ט' (2011). מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון. דמ-589-11. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

סבו-לאל, ר' וניג'ם-אכתילאת, פ' (2012). היחידות הטיפוליות-ייעוציות במרכזי החירום לילדים בסיכון: פעילות היחידות לאור תכנית השדרוג. דמ-614-12. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

סבו-לאל, ר' וצדקה, ה' (2015). 360 – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון: צורכי המשתתפים והמענים הנפוצים. דמ-692-15. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – ברוקדייל ו-360 – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון.

סבו-לאל, ר' ושבט, מ' (2012). תכנית "מגן" לשיפור ולשדרוג מערך הגנת הילד – מחקר הערכה. דמ-613-12. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

פאס, ה', עמיאל, ש' וסבו-לאל, ר' (2012). דוח ביניים: מחקר הערכה ליישום הרפורמה בוועדות לתכנון טיפול והערכה. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל (פנימי).

ריבקין, ד' (בהשתתפות: שמעיה-ידגר, ס', שמש, מ', סבו-לאל, ר' ושוּרְק, י') (2009). הערכת מרכזי ילדים-הורים – דוח מסכם. דמ-533-09. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

ריבקין, ד' ובאומגולד, ש' (2001). מעקב אחר ילדים גדולים הנמסרים לאימוץ. דמ-375-01. ירושלים: ג'וינט – מכון ברוקדייל.

ריבקין, ד' וסבו לאל, ר' (2009). מרכז הגנה לילדים ונוער בירושלים: שירות חדשני לשיפור הטיפול הראשוני בילדים נפגעי עבירה – דוח הערכה. דמ-528-09. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

ריבקין, ד' ושמעיה ידגר, ס' (2010). הערכת תכנית "משפחות". דמ--10-555. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.
שוּרְק, י' וניג'ם-אכתילאת, פ' (2012 א'). מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ". דמ-595-12. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

שוּרְק, י' וניג'ם-אכתילאת, פ' (2012 ב'). "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" – חקר מקרים: אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות. דמ--12-626. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.

שוּרְק, י', ניג'ם-אכתילאת, פ' ובן רבי, ד' (2012). מרכז ילדים-הורים: המודל האזורי הנייד – מחקר הערכה. מפעלים מיוחדים 149. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי.

שוּרְק, י', סבו-לאל, ר' ובן סימון, ב' (2014). שירותי האומנה בישראל, תהליכי שינוי ותמונת מצב. דמ-664-14. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

שוּרְק, י' וריבקין, ד' (2010). הערכת התכנית הניסיונית להשתתפות ילדים בהליכים משפטיים הנוגעים להם בבתי משפט לענייני משפחה. דמ--10-559. ירושלים: מאיירס – ג'וינט – מכון ברוקדייל.